

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

[Ḥamishah Ḥumshe Torah]

‘im targum Onkelos, u-ferushe Rashi u-ve’ur ye-targum Ashkenazi

Sefer Be-reshit

Premsla, Yitṣḥaq Itsaḥ ben Tsevi Hirsh

Ofenbakh, 568 [1807 oder 1808]

’n

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10084

(כה) זיין זאָהן ישמעאל וזאָר דרייאַצעהן יאהר אלט : אַלז ער בעשניסטען וואָרד אַם פֿליישע ווינער פֿאַרהויט : (כו) אַן דעמוזעל־בען מאַנע וואורדע אברהם , אונד זיין זאָהן ישמעאל בעשניסטען : (כז) אונד אַללע זוינע לייטע , וואָז איינגעבאָדערען וואָר , זייא אויך וואָז ערקויפֿט וואָר פֿאַן איינעם פֿרעמד־לינג : וואָר מיט איהם צוגלייך בעשניסטען :

יח (ח) דער עוויגע ערשין איהם פֿערנער , אין

רש"י

(כה) בהוולו את בשר ערלתו . באברהם לא נאמר את לפי שלא היה חסר לא חתוך בשר שכבר נתמטעך על ידי תשמיש , אבל ישמעאל שהיה ילד הוצק לחתוך הערלה ולפרוט הימלה לכך נאמר בו את (בראשית רבה) : (כו) בעגס היום הזה . שאלו לאברהם נ'ט שנה ולשמעאל י"ג שנים כעול אברהם ושמעאל בנו : יח (א) וירא אליו . לבקר את החולה , אמר ר' שמא בר חנינא יוס שלישי למילתו היה ובא הקב"ה ושאל בשלוש

וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנֵוֹ בְּן־שָׁרֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהַמְלוֹ אֶת בְּשַׂר עֲרֻרָתוֹ : כו בְּעֵצִים הַיּוֹם הָיָה גְמוּל אַבְרָהָם וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנֵוֹ : כז וְכָל־אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ יָלִיד בָּיִת וּמִקְנֵה־כֶּסֶף מֵאֵת בְּן־יָנֹכַח גְּמוּלוֹ אֵתוֹ : פ סדר וירא

יח א וירא אליו יהוה

תרגום אונקלוס

דערלתיא : (כה) וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּרִיּוֹהִי בְרִיּוֹהִי תַלְתֵּי עֶסְרֵי שָׁנָיו בְּרִיּוֹהִי בְּקִרְאָה דְּעֲרֻרְתִּיהּ : (כו) בְּקִרְבָּן יִזְמָא הַרְבֵּן אַתְּמֹר אַבְרָהָם וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּרִיּוֹהִי : (כז) וְכָל־אֲנָשָׁא בֵיתִיהּ וְיָלִידֵי בֵיתָא חִבְעֵי בְּסַפָּא טָן בְּעִיעֻטְטִיָּא גְמוּלוֹ עִמֵּיהּ :

יח (ח) וַיִּרְא אֱלֹהֵי בְּנֵי שְׂרָיָה

באור

הדרך הזה נקרא אברהם נמול מחד בשר ערלתו שמוול : (כו) נמול , עבר עשה נמול מנבין כפעל בחולם וכן נעולו , ובאו במשקל כפעול כמו וכשלו ספרים (אסתר ג' יג) : אברהם בתחלה מל את כל ילדי ביתו , אם הוא בעגשו או ע"י שוהלי' אחרים והוא עושה עוהם , ואחר כך מל את עגשו , שאו הקדים מילתו ה' חולה או מוסבן בה , ולא ה' יכול להשתדל במילתם : וישמעאל בנו , אף ישמעאל נמול תחלה כמו שנאמר ויקח אברהם את ישמעאל בנו , ואין כוונת הכתוב על סדר הקודם והמתאחר כי אם לפסילת עבין בעגס היום הזה , להגיד שישמעאל בנו וכל ילדי ביתו ומקנת כספו כלם נעולו אתו הטעם ברטנות שלא הכריזם על כך , רק אהרו כלם ביום ההוא בעגשו לעשות ולמלאות רצון השם , ולדעת רש"י ג'ל הכוונה בעגס היום הזה שאלו לאברהם נ'ט שנה ולשמעאל י"ג שנים שיום אל יוס , והיו לדעת האומר בניסן נברא העולם ובניסן נולדו החיות , כי נברא ניסן נעולו , שהרי למועד הזה נשנה האחרת נחמד שזולג יצחק וינחק כולד בפסח (הרמב"ן והרא"ש) :

יח (א) וירא אליו ה' , לדעת הרמב"ן ז'ל פסוק וירא אליו ה' מחובר לפרש' שלפניו , כי בעבור שנימול וקיים מצות ה' , נראה לוי לעולה ולפסוד לו , וכבר

בְּאֵרֵי מְמָרָה וְהוּא יֵשֵׁב
פְּתַח הָאֶהָרָה כְּחַם הַיּוֹם :
וַיֵּשֶׁב עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה
שְׁלֹשָׁה

אין דעם האַינע דעו ממרא :
ער ואם עכעו אין דעם
אוינגאנגע דעו צעל־טעו,
אלו דער טאג זעהר היים
וואר : (ב) ער הוב נעהמליך
זינע אויגען אויף , אונד
זאָרע , דאָ שטונדען
דרייא

תרגום אונקלוס

בְּמִשְׁרֵי מְמָרָה וְהוּא יֵתִיב כְּתָרַע
בְּמִשְׁבְּתָא כְּמִיחָם יוֹקָא : (ג) וְזָקָה
עֵינֵיהִי נְחֹא וְקָא תִּלְתָּא

רש"י

בשמיני : באלוני עמרא הוא שנתן לו ענה
על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו : יושב
ישב כתיב בקא לעמוד אמר לו הקב"ה שב
ואני אעמוד ואתה סימן לבניך שעתיד אני
להתייב בעדת הדוינים וכן יושבין : פתח
האהל לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בציתו : כחום היום : הוי"ו ההקב"ה חמה ענרתקה
שלא להטריחו באורחים ולפי שראהו מנטער שלא היו אורחים באים הביא המלאכים עניו
בדעות

באור

מלאך בשבן וינאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' א כל העם (ויקרא ט' כ"ג) , כי
חמני השתדלותם בעשות העשן וכו' לראיית השכינה , להודיע כי רנה האלהים את
מעשיהם , ואל תחוס להפסק הפרשה (ר"ל פה כי מן וירא מתחיל פרשה אחרת) , כי הענין
אחונה ולכן אמר וירא לו ולא אמר וירא ה' א אברהם , אבל בפרשה זאת רנה לסדר
הכבוד הנעשה לו בעת שעשה העילה ואמר כי נגלית עליו השכינה ושלא לו מלאכו לבשר את
אשתו וגם להגיל לו אהיו בעבורו , וכו' כונתם שאמרו לבקר את החולה שלא הי' לדבר את
לבטול לו , כל זה מהדומין , אבל העתה נל"א הלך ע"פ המדה שזכר ה' איעור בנו של ר'
וסי הגלילי בתוך ל"ב מדות שהתורה נדרשת בהן , והיא כל כלל שאחריו מעשה הוא פירו של
רזאן , הביאה רש"י ז"ל לנעלה בפרשת אה תולדות השמים בפסוק ויע (בראשית ב' ח') ,
וכבר הראיתך בהקדמות הספר תועלת המדה הזאת בהבנת הכתו' , שעל הרוב בכל הספורי'
יכלול מתחלה עקר ענין הספור בעלות קנרות , אח"כ יסדר פירו הדברים אחד אחד , ולפי
זה כונת הכתוב פה כו"ט הרש"י ז"ל בפסוק רזאן הוא עוכר דרך כלל שראה לו ה'
ואח"כ מפרש האין ואמר שראה שלשה אנשים שהיו מלאכים , כי בהרבה מקומות כשנראה
המלאך קודמו בלשון שכינה כדכתיב כי עמי בקרבן (שמות כ"ג כ"א) , גלומו פעותו , וכן
ירא מלאך ה' לו בלבת אש מתוך הסנה (שם ג' ב') , וכתוב שם וירא ה' כי סר לראות (שם
ד') , וכן מתורגם בל"א (ער הוב נעהמליך) , וסיפור ענין המראה נמשך עד ואברהם שב
למקומו , אמנם ענין מעשה המלאכים נמשך עוד להלן עד פסוק ותבט אשתו מאחורו (י"ט
כ"א) : יושב פתח האהל כחם היום , להתקרר שם מפני חם היום אשר יקלוטו , או
יקדים הכתוב להודיע שה' בעת הזאת שאין מדרך העושר להפגור באורחים זליטו , עש"כ
בלוט שגלו בערב אמר להם ולטו , ומלת כחם היא מקור והקל מן הכפולים , והס"ף תורה
לפעמים על הזמן כמו ויהי כמש"כ ירו (בראשית ל"א כ"ט) , כלומר בשעה שהשיב ירו והנה
יבא אחיו , וכן והיא כפרשת עלתה ננה (שם ט' י') , כלומר בשעה שפרחה עלתה
כנה והבשילו אשכלתיה , וכן כאן בעת שהי' היום חם : (ב) וישא עיניו וירא , הוא
לשון ראי' עמש : נצבים עליו , לפניו וממזכים לו כעו ועליו מטה ענשה (במדבר
ג' כ') , כן פי' רש"י וכן תרגם יב"ט , קושי , וכן מתורגם בל"א , אבל אבקטום
תרגם , עלויה : וירא וירין , הוא לשון הכנה והסתכלות מחשבי כסתכל שהיו עומדי'
במקום אחד והבין שלא רנו להטריחו ולכן קן לקראתם , כן פי' רש"י והרשב"ן ,
אמנם

דרייא מאנגער ניכט ווייט
פאן איהם : אלו ער עז
געווארד ווארד , ליעף ער
איהגען פאן דער טהירע דעו
עלטעו ענטגעגען , ביסטע
ויך צור ערדע : אונד

שלושה אנשים נצבים עליו
וירא וירץ לקראתם מפתח
הואהר וישתחוו ארצה :
ויאמר

רשי

תרגום אונקלוס

תלתא גברין קיטין עלוהי וזוא
קראת לקראתהון סתריע טשקנא
וסגיד על ארעא : ואמר

בדמות אנשים : (ב) והנה שלשה אנשים
אחד לבשר את שרה' ואחד להפך את סדום
ואחד לרפאות את אברהם שאין מלאך אחד
עושה שתי שליחות * תדע לך שכן כל הפרש'
הוא מזכירין בלשון רבי' ויאכלו, ויאמרו אליו

ובבשרה נאמר ויאמר טוב אשוב לך ובהפיכת סדום הוא אומר כי לא אוכל לעשות דבר לבנתך
הפכי' ורפאל שרפא את אברהם הלך משם להגיל את לוט הוא שנאמר ויהי הכוונתם אות'
הכוונה ויאמר העלע על נפסך למדת שהאחד היה מגיל : נבנים עליו * לפניו , כמו ועליו
מטה מנשה (במדבר ב') אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים : וירא * מהו וירא וירא ב'
פעמים הראשין כוונתו והשני לשון הבנה נסתכל שהיו נבנים במקום אחד והבין של
היו רוצים להטרדו ואע"פ שידעיים היו שיכל לקראתם עמדו במקומם לכבודו להראותו של
רבו להטרדו וקדם הוא וקן לקראתם , בבגא מניעת , כתיב נבנים עליו וכתיב ויקן
לקראתם

באור

אמנם לפי פשוטו קן דרך הלשון, ושעורו, וירא והנה שלשה אנשים נבנים עליו,
וכפראס קן לקראתם תיכף, וכן ת"א שניהם וזוא, ויב'ע תרגם נ"כ שניהם בלשון
אחד וכלל גם הכוונה בלשונ' כמו שפירשנו כי תרגם חקף עיטובי וזוא וגו' וכד חזינו
דהט לקדמותהון, והיו'ו של וירן היא מלותי אשר הראב"ע המגילם לפ"א רפי בלשון
ישמעאל, ורבות קן מאד על פני המקרא, והן המצטרות ב' מאמרים אשר להם יחס
בזמן או במקום, כאשר כתבתי בהקדמה, וכן מתורגם בל"א : וישתחוו, מלה משונה
בדקדוק, כי שרבו שמה מנתי למ"ד ה"א, וכן נמצא מוטו הגוי מנכין הקל ,
שק"י ובעברה (ישעי' כ"א כ"ג), בפלס עש"י קני, ולדעת ר"י קחוני גם העבר, כי
שקחה אל עות ביתה (משלי ב' י"ט), (עם כי יותר נראה שיה' שרש שמה
שם מנתי העי'ן בעבור שהוא מלעיל, כדרך נתי העי'ן להמשך א"ף נחה שהיא
במקום וא"ו עי'ן הפעל, וכדעת ר' יונה הספרדי), גם נמצא מוטו הכבד הטוסף,
דאנה בלב איש ישקחה (שם י"ב כ"ה), אמנם ההתפעל מוטו ראוי להיות וישתחה
על משקל יתגלה, ועם וא"ו ההפך וישתחה נפלם ויתגל
בתוך אהלה (בראשית ט' כ"א), (רק שבאה ט' תי'ו ההתפעל
אחר השי'ן פ"א הפעל כדרך אותיות וס"אן), אך בעלי הלשון הקדמונים הוסיפו עוד
ה"א אחרת בבנין התפעל אשר זה (לכמה אשר ידעוה ובעלמתי מוטו), ולא תשבו
באשר ההי'ן הטוספות מאותיות האמנות'ו כמו לילה, נחלה עבר (תהלים קב"ד ד'),
ואשובה איכס (לקמן כ"ב ה'), תעפה כנקר תהי' (איוב י"ח י"ו), אד"כ היה ראוי
להיות קיין לפני', והגניבה ראוי להיות מלעיל, ועוד שמוצא וישתחה (ישוקאל
ח"ו ב'), שהוא עבר (אלא שהוא'ו מהפכו לעתיד), ואין מנתי
לעולם שמה'ו נוספת בפעל עבר, אך שמה כתי שרש נחלה זאת, וכאן השרש הזה
הוא בן ד' אותיות כמו שהוסיפו ה"א כאלת התתרה את הסוקים (ירמי' י"ב
ה'), שתתרה בלח (שם כ"ב ט"ו), וכבר מנאנו א' תתחד במרעים (תהלים
ל"א ה'), בלא ה"א, וכאשר הוסיפו ט'ן נמלת שאין ונמלת רעין ומשובה כשורט,
ולכן

וירא יח

תרגום אשכנזי קיז

ג ויאמר יהוה לאדם
מצאתי חן בעיניך
גלה מהעבר מעל עבדך :

(ג) ואמר שפראך, טיין
הערר! ווען איך גענאדע
אין דיינען אויגען געפונדען,
וא גערדע דאך ניכט פאר
דיינעם קנעכטע פאראיבער:
ליבער

קדש יקח

תרגום אונקלוס

רש"י

(ג) ואמר יי אשכנזי רחמי
קדש לא יקעו תעיבר מעל עבדך:
יסכון

לקראתם, כד חזוהו דהו שרי ואסיר פירשו
הימנו, מיד וירן לקראתם: (ג) ויאמר אדני
אס נא לגדול שנהם אמר וקראם כלם
אדונים, ולגדול אמר אל נא תעבור וכיון
שלא יעבור הוא יעמדו סבריו עמו ובלשון
זה הוא חול ד"א קדש הוא והיה אמר להקב"ה להמתין לו עד שירן ויכניס את
האורחים ואע"פ שכתוב אחר וירן לקראתם האמירה קודם לכן היתה ודרך המקראות
לדבר כן כמו שפירשתי אבל לא ידון דוחי בחדם שכתב אחר ויולד נח, ואי אפשר לומר
אלא

באור

ולכן לא כפלה גם באומע תיבה, כמו יחד אסירים אשכנזי (איוב ג' י"ח), שהוא פעל
עבר, הלעג האכניס (תהלים קכ"ג ד'), נאס אכניס (ישעי' ל"ב ט'), שהם תוארים,
ונמלת רענן אף ערשנו רעננה (ש"ה א' ט"ו), דשנים ורעננים (תהלים נ"ב ט"ו),
שהם תוארים, וכולם הם כשרה כרסם, קרבנל, שהם כאמר יכרסמנה חזיר מיער (סס
פ' י"ד), ודוד וכרבנל (ד"ה א' ט"ו כ"ו), והנה נמלת יסתחיה בזה הוא"ו תחת ה"א
השרה בחלף אותיות אהו"י בעבור כי ה"א איננה עזותיות האשך באומע התיבה, כמו
שהומרה ה"א בוא"ו נמלת לא ישרותי (איוב ג' כ"ו), משרה שלה, ונמלת וישתחוו
הס"י ה"א השניה והניחו הוא"ו שנמקום ה"א הראשונה בעבור שהיא
בסוף המלה להקל על הלשון, ואש המלה מלעיל שלא תמערב הוא"ו הזאת עם הוא"ו
שהיא ס"י לנסתרים כמו ויתכסו שקים (יונה ג' ח'), כי הוא לשון יחוד, והעד שאמרו
על לשון רבים ושתחו בני ויין, ולא נמלאת ליחיד בוא"ו כחה בסוף לא עם יו"ד או עם
תו"ו האיתן בלבד ושתחו, ותשתחו למלך (מלכים א' א' ל"א), ואולי טבל לומר כן
בכל האיתן, וזה דקדוק המלה על נכונה: (ג) אדני, רש"י פי' ב' פירושים, פי' א'
שהוא חול ואל המלך אמר כן, ופי' ב' שהוא קדש ולהקב"ה הנראה ליו בטרם בוא
המלאכים אמר כן, שמתין ולא יעבור עד שיכניס את האורחי, אבל הסי' השני הוא דרך
דרש, גם לפי דרכו וירא ליו ה' עם והנה שלמה אנשים הכל מראה א', והאחרון ביאור
א הראשון, ולכן נראה לפי פשוט שהוא חול, ואף שכתבתי בתקון סופרים שהוא קדש
לענין כתיבת ס"ת כי כן פסק הרמב"ם (בפ"ו מהל' יסודי התורה ה"ט), ע"פ סוגית
הנמלה דשנועית (דף ל"ה ע"ב), שהוא דעת ר' חנינא אחיו של ר' יוחנן זרז"ב,
ומסקינן שם כחזן חולא וכו' כחזן כאותו חזן ע"ש, ש"ם דהלכה כמותם, כח"ש
הכ"ו שם, עכ"ו הנה הפסע דרך לעגוש, והדרש דרך לעגוש, ורז"ל עם שאמרו
אין מקרא יוצא מידי פשוט, עכ"ו לפעמים רדפו הדרש למסוק הלכה כמותי נגד
הפסע, ומקי התורה ומשפטיה על פיו יצאו ועל פיו יצאו, ועין מה שהארכתי בזה
להלן במשה זאת (י"ט י"ח) בתקון סופרים, והנה מדכתיב אדני בתקון אף להכריע
שי"ה קדש, כי כבר כתבו המדקדקים שמהנה המלך הזאת לבא בלשון רבים אף
ליחיד, כמו אדניך, אדני, וילתי מדבר בעדו, כדי שלא יתחלף בשם הנכבד,
ומחלט בגדעון גם לויך מדבר בעדו (אופטיוס ו' ט"ו), ויאמר ליו בני אדני, והוא
חול

ד יקחנא מעטמים ורחצו
רגליכם והשענו תחת העין
וואקחתי פת לחם וסעדו
לבכם אחר תעברו כי על בן
עברתם

(ד) ליבער ! לאפעט איין
וועניג וואסער ברינגען ,
וואשט אייערע פיסע , אונד
רוהעט איין אונטער דעם
בוימע (ה) איד ווילל איין
שטיק בראָד ברינגען , דאָ
ערקויפט אייער רוערין ,
דערנאָך מאַגט איהר ווייטער

געהען , דאָ איהר דאָך נון איין מאהל פאָר

תרגום אונקלוס

רש"י

(ד) יסבון פּען וער טיא וואסחו רגליכון
ואסתמיכו תחת אילנא : (ה) וואסב
פתא דלחמא וסעדו לפכון פתא
בו תעברון אבי על בן עברתון

אלא א"כ קודם גזירת כ' שנה ושתי הלשונות
בב"ר : (ד) יוקחנא על ידי שליח והקב"ה
שלם לבניו ע"י שליח שנאמר וירם משה את
ידו ויד את הסלע (במדבר כ') : ורחטו
רגליכם כסבור שהם ערביים שמשתקיים
לאבק הגליהם והקפיד שלא להכניס ע"א
לביתו אבל לטעם שלא הקפיד הקדים לינה
לרחיצה שנא' ולטו ורחטו רגליכם : תחת
בתורה בכניאים ובכתובים מצינו דפתא
בכניאים סעד לבן פת לחם (שופטים י"ט) .
א"ר תנא לבבכם אין כתיב כאן אלא לבבם
תעברו אחר כך תלכו : כי על בן עברתם .
עלי לכבדו : כי על בן . כוונתו על אשר וכן כל כי

העין תחת האילן : (ה) וסעדו לבכם .
בתורה סעד לבן פת לחם (שופטים י"ט) .
בכתובים ולחם לבב אטו יסעד (תהלים ק"ד)
ועיד שאין יצר הרע שולט במלאכים : אחר
הוא חטו מנקה מכם מאחר שעברתם
על לכבדו : כי על בן . כוונתו על אשר וכן כל כי

באור

חול, וכל הקיץ שם תחת הפתח מפני הרוק, שהיא יוקים ההפסק, ואף כאן אכ"כ
שכל הקיץ תמורת הפתח בעבור הרביע, כי גם הרביע לפעמים דיט כדון הטעם
המפסיק, ויהי א"כ אדני ליחיד ע"ד הגדולה והרושעות עם כנוי מדבר בעדו, או
יתכן שהיא קנון אומתי, כי לכלם אמר כן, כוונתו שפירש' בלשון ראשון : אל נא תעברו
כעל עברך, עם כל אחד ידבר, ורבותיו אמרו לגדול שנהם אמר, ויתכן שאמר
לגדול א נא תעברו, ואתה ורעידך אשר ישארו עמך תרחטו רגליכם : אל נא, אנקלטם
ויב' תרגמו לשון עתה, ויש לפרשו לשון בקשה, וכן מתרגם בל"א : (ד) יקח נא
טעם מים, הכור בהם שהם עובדי דרך ואין חפצם ללון שם ולכן לא נקט מהם רק
שיקח מעט מים לרחק רגליהם מעט מפני החום, ועלת יקח מבנין הפעל בל"א (עם
ויערדי נבראכע), או כוונתו שיתרגם האשכנזי (לאפעט ברינגען) : ורחצו ,
בסתתה הו"ל בעבור החו"ת, ודלוי להיות בחירק כי הוא נזוי מהקל, אבל העבר
קיון : והשענו, לשון סמיכה, שכן הי' דרכם או למועד על גדם באכילתם, ושרש
זה לא נמצא רק בנפעל, ועכ"ז יתפרש כקל : תחת העין, תחת האילן, לרוח היום
לא יבאו באהל ונמשכן, ובא בה"א הידיעה כי ידוע הי' שם באלני עורא : (ה) וואקחתי
פת לחם, להניח לבם, והעתרנס לל"א מפרש קינור העברי : וסעדו לבכם, בלחם
כי הלחם יסעד ויסמוך הל"ב כו"ג ולחם לבב אטו יסעד (תהלים ק"ד ט"ו), ויונה
קראו חו"ל למאכל סעודה, והנה מלת יסעד חזרת על הלחם שהלחם יסעד הל"ב, אבל
וסעדו שב על האנשים שהם יסעדו לבם בלחם : כי על בן עברתם על עברכם,
כי על בן (אני מנקה מכם דבר זה, הו"ל) ועברתם על עבדכם, והוא כוונתו על אשר
עברתם

עֲבַרְתֶּם עַל-עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ בֵּן
תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ : וַיִּמְהַר
אַבְרָהָם הָאֱלֹהִים אֶל-שָׂרָה
וַיֹּאמֶר מִהְרֵי שָׁלַשׁ סָאִים קָמוּחַ

סלת

פֶּאָר אייערם קנעכטע פֶּאָר
בייא נעקאמטען : זיא אנט-
ווארטעטן, טהוע אלוף, וויא
דוה געשפראכען דראוט :
(ו) דא איילטע אברהם אינד
צעלט, צור שרה : אונד
שפראך, ברינגע איילענד
דריי סאס דעו פיינוטען
בעהלו

תרגום אונקלוס

רש"י

עברתון על עבדכון ואמרו בן
קמא דמלימתא : (ו) ואוהי אברהם
למשקנא לות שרה ואמר אוהי תלת
סאין קמחא דסולתא

על כן שנזקרא, כי על כן ראיתי פניך,
(בראשית ל"ג) כי על כן לא כתתיה,
(בראשית ל"ח) כי על כן ידעת חטיתיטו (במדכ'
יוד) : (ו) קמח סלת * סלת לענות,
קמח לעמין של ענחיס לכסות את הקדירה
לשאוב

כאור

עברתם, ורבים כוונתו, כי על כן באו בכל קרתי (בראשית י"ט ח'), כי על כן ראיתי
פניך (שם ל"ג י'), וכן מתורגם בל"א : כן תעשה כאשר דברת, לכו פשוט הוא רק
הודעה שנתרנו לדבריו שאיכלם ואמרו הננו מרוצים ועשה כדנכך : (ו) וימהר אברהם
האלהים, ללכת האלה : מהרי שלש סאים, לכו מהר וקחי שלש סאים וגו', וכן
מתורגם בל"א : שלש סאים קמח סלת, רש"י פי' שהם ב' דברים קמח וסלת סלת
לענות וקמח שאינו טוב כמו סלת לכסות את הקדירה לשאוב את הוזהמא, שכן הי' המנהג
אז, וכ"כ בנ"ר, ויחסר לפי פירוש וי' החיבור כמו שמש ירח עמוד זבלה (תנחומי ג' י"א),
והרמב"ן תמה למה הונרך כל כך להרכות בלחם לב' אגשים ובפרט לפי מה שאמר רבנו שרי'
שלש סאים לכל א' מ' (שכל סאה קמח צניס) וכתב אולי שעדו גדולי ביתו עשהם לכבודם,
(אמנ' לפי דעתי שזו היא כוונת רש"י בזה שחילקם לב' דברים שהם ביחד הקמח והסלת היו
ג' סאים ולא הי' כולם לאחילה כ"א גם לכסות את הקדירה), והוא מפרש שעל דרך הפשט מהרי
שלש סאים קמח לעשות מהם סלת והנה הוכיחה וכל השלש סאין סלת מעט, אבל לדעת
אונקלוס סלת הוא תאר א' הקמח שתרגם קימחא דסולתא, וכן הוא לדעת יב"ע שתרגם
סמידא דסולתא, וכן מתורגם בל"א, וכתב הרשב"ם קמח של חטים שכל עוקוס שכתוב סלת
מחטים הוא כדדרשינן מוולחיים דכתיב סלת חטים תעשה אתם (שמות כ"ט ז') עכ"ל :
לושי, ענינו התערבות החיים בקמח לעשות עיסה : עגות, עגה היא תררה דקה הנאפת
ע"ג גחלים ולא בתנור כמ"ש ענת רבנים (מלכים א' י"ט ו'), שפי' רבנים גחלים, גם נמנא
עגה בלי הטיכה (הושע ו' ח'), פי' שלא נתהפכה להניח גם הכד האחר א' הגחלים
ולכן אינה אפי' רק מנד אחד כי לנד מעלה לא הוסיף האחר, משא"כ הנאפה בתנור
אין צורך להפכו כי כל אורה התנור חם הוא ונאפה הלחם מכל צדדו, אך לא מהר
כמו העגה על הגחלים, וזה לה לעשות דוקא כדי שתאפינה מה, כי גחלים הם
לדרכם, והנה לדעת הרד"ק בפרשים שראו עג, אמנם אמני ופתק בדבר כי דעתי
נטיה לחיות מן הכפולים וראו עגנ בעבור הקטן שבעינ', ואף כי אמרו רפי בספרים
מודיקים בכל ה' כעמים שמונח בתנך, הנה לדעתי הוקטו העולות והן באשר מנאט
דבים כמותן שכל הדגש להקל, ואם הרד"ק לא יטה לסבול הורות חוס, הלא על
כרחו צריך לסבול זהות גדולה מונה כי ב' הקטן במקום הגלגל אחר צורך להיות
להעשך

סֵלַת לְוָשִׁי וְעָשִׂי עֲגוֹת : וְאֶל־
הַבָּקָר רִץ אֲבָרְהָם וַיִּקַּח בֶּן־
בָּקָר בֶּדֶד וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר
וַיִּמְהַר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ : וַיִּקַּח
חֲמֵאָה וְחֶלֶב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר
עָשָׂה וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהִם וְהוּא־עֹמֵד

מעהלו , קנעטע עו , אונד
מאָכע קופען : (ו) צו דעם
רינדפֿיה ליעף אברהם
ועלבוט : נאם איין יונגען
רינד , צאָרט אונד גוט , נאָכ
עו דעם יונגען , עו איילענד
צו צובערייטען : (ח) ער נאָם
הירוף בוסטער אונד מילך ,
אונד דאָ יונגע רינד , דאָ
ער צובערייטען לאָסען ,
ועטצטע עו איהנען סאָר :
ער אָבער שטונד בייא איהנען

עליהם

אונטער

תרגום אונקלוס

רש"י

דסלקתא לנשי ועבדי גרין : (ו) אלות
תצדי קהט אברהם וגסיב ברתורי
רביד וטב ויהב לעילטא ואחי
לטעבד יתיה : (ח) וגסיב שקון וחלב
וברתורי די עבד ויהב קדמיהון
והוא קשטש עילוהון

לאלות את הויתחא : (ו) בן בקר קד וטוב
ג' פרים הוצדי להאכילן ג' לטות בתרדל :
אל הנער זה ישמעאל לתנכו במנות : (ח) ויקח
חמאה וגו' , ולחם לא הביא לפי שמרסה
שרה כדהשחור לה אורח כנשים אותו היום
וכטמאת העיסה : חמא' שזון החלב שקולטין
מעל פניו : וכן הבקר אשר עשה אשר תקן
קמא

כאור

להתעד הוי' עי' הפעל , ומאטו מנט פעל אחד , תענגה לעיניהם (יחזקאל ד' י"ב)
ע"מ תספנה מן הכסילים , ואם הי' ונקי העי' הי' כריך להיות תענגנה
אם הוא לנסתרות ע"מ תשובנה , ואם הוא לנכח עם כני
לנסתרת יבא תשובנה כמלחמס
היינו לפי שהקלה המלה , ואולי בעבור שנחזק ג' פעמים שם טעונ
מענין זה הוביא הרד"ק שרבו מעט , הנה נס מנס אין דא' כי אולי הוא ע"מ
טעון שרבו עון וקחול שרבו חלל , וכפרט כי כעיות שם מעונ לא כמנח במקרא
ולא כדע אס הוא דגוש כנעיותו אס לא : (ו) ואל הבקר רץ אברהם ,
להגיד רוב חשקו בכדיבות כי האדם הגדול אשר היו בניו שי"ח איש שלף חרב והוא
וקן מאל וחטט במילתו הלך הוא בעצמו אל אהל שרה לורו אותה בעצית הלחם
ואחרי כן רץ אל מקום הבקר לבקר מנס בן בקר רך וטיב לעשות לאורחיו ולא עש
כל זה על יד אחד מעשרתו העומדים לפניו (הרשב"ן) : וטוב , שזן וכן תרגם
יב"ע : לעשות אחר , לתקן אותו ולבטלו : (ח) ויקח חמאה וחלב , לפי פשוטו של
חמא לא הונרך לפרט שהביא את פת לחם על השלחן אלא התוספת שלא אשר להם
הונרך לומר שהביא , הכאת פת על השלחן איט חידוש אבל החלב והחמאה והבשר
איט מוזן לכל האורחים הונרך לפרט : (הרשב"ם) : חמאה , שזון החלב שקולטין
מעל פניו , (רש"י) , וכן ת"א , ויב"ע שזן , וכן מתורגם בל"א : והוא עמד עליהם ,
סוף איהם לשמש , כאלים יושב ואחד עומד אצלו קידאו עומד עליו , וכן ואראה את
חדני ישב על כסא וגו' , ארקיס עתהים מעל לו (שע"י ו' א' ב') , וכן כמיכה וכולל נח
השע"י

עליהם תחרה העין ויאכלו :
 ויאמרו אליו איה שרה
 אשתך ויאמר הנה באהל :
 ויאמר שוב אשוב אריך בעת
 חיה והנהבן לשרה אשתך
 נקוד על אי ושרה

אונטער דעם בויע , אונד
 זיא אסען : (ט) דאָ שפראַכען
 זיא צו איהם , וואָ איזט ריינע
 פֿרויא שרה ? ער שפראַך ,
 זיא איזט אים צעלט :
 (י) יענער שפראַך , זיך
 ווערדע איבער דאָן יאָהר
 אום דויע צייט ווידער צו
 דיר קאָסטען , דאָ ווירד
 דיינע פֿרויא שרה אייגען וואָן
 האַכען : שרה

תרגום אונקלוס

רשי

עילגהון תחזת אילגא ואכלו :
 (ט) ואמרו ליה אן שרה אשתך ואמר
 הא כמשקנא : (י) ואמר כיתב אתגב
 לותך קעדון דאתון קייטין והא בר
 לשרה אשתך ושרה

קחא קחא שתיקן אמר ואייתי קמייהו :
 ויאכלו נלאו כמו שאכלו מכאן שלא ישנה
 אדם מן המנהג : (ט) ויאמרו ליו נקוד על
 חיו שאליו ותני רש"א אומר כל מקום
 שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב
 וכאן הנקודה רבה על הכתב אתה דורש
 הנקודה שאף לשרה שאלו היה הכתב
 למדנו שישאל אדם באכסניו שלו לאיש על
 אשה ולאשה על האיש כג"מ אומרים יודעו
 להודיע שגנעו היתה כדי לחבבה על בעלה ח"ר יוסי בר חנינא כדי לשגר לה כוס של
 צרכה : הנה באהל נטועה היא : (י) כעת חיה כעת הוואת לשנה הנאה ופסח היה ,
 ולפסח הבא טולד ינחק מולא קרינן כעת אלא כעת : כעת חיה כעת הוואת שתרם
 חיה לכס שתריו כלכס שלמים וקיימים : שוב אשוב לא בשרו המלאך שישוב אליו אלא
 בשליחותו של מקום אמר לו כמו ויאמר לה מלאך ה' הרבה ארבה (בראשית ט"ז) ,
 והוא חין נידו להרבות אלא בשליחותו של מקום אמר לו כן ג"ר : והוא אחריו הפתח
 היה

באור

בשמים עמד עליו מיימי ומשמאלו (מלכים א' כ"ג י"ט) * (הרש"א) : (ט) איה שרה
 אשתך , אע"פ שהיו יודעים היו שאלים כדרך שמינו בהקב"ה שאמר לאדם איבה (בראשית
 ג' ט) , וכן בגעס מן האנשים האה עיך (במדבר כ"ב ט') , וכן ישע' שהי' ידע אלא
 כך לחוקי בשלטי מרודך בלחון , וכל זה דרך התחלת הדיבור * (הרש"א) : (י) שוב
 אשוב אליך כעת חיה , הרד"ק בשרשים שרש חיה פי' שהיא לשון יולדת מלאן מול'
 שקראו ליוולדת חיה כג"ש והחיה תגשול את הסנדל (יוזא פ"ח דף ע"ג ע"ב) , ויהי' ביאורו
 פה לשנה האחרת כעת הוואת תהיה שרה חיה ופי' אחר כן והנה בן לשרה אשתך , אבל
 רש"י והרש"א ע' מפרשים מלאן חיים , אך לדעת הרש"א הוא תאר לשרה שכתב כעת
 הוואת בשנה האחרת ושרה חיה כמו כה לחי (ששאל ח' כ"ה ו') , וכן פי' הרד"ק בשרשי'
 (ס) בתחלת דבריו , אולם לדעת רש"י היא בשורה לכל בית אברהם שיהיו חיים לשנה
 הנאה , ויהי' לדעתו מלת חיה שם העוקרה מפשט מהמתואר כמו ה'וואת , כי רוב שעות
 העוקרה באים בלאן נקנה , וכ"כ רש"י בפירושו כעת הוואת שתרם חיה לכס שתריו
 כלכס שלמים וקיימים עכ"ל , ולכוננה זאת תרגמו אונקלוס וי"ע דאתון קייטין , והנה
 לדעת

וְשָׂרָה שָׁמְעַת פֶּתַח הָאֵהָל וְהוּא
 אַחֲרָיו: יח וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה
 וְקָנִים בָּאִים בַּיָּמִים הַהֵלֶּךְ
 לַהֲיוֹת לְשָׂרָה אֵרֶחַ בְּנָשִׁים:
 יב וְהִצְטַק שָׂרָה בְּקַרְבָּהּ לֵאמֹר
 אַחֲרֵי

שרה הערטע דיזעו אים
 איינגאנג דעז צעלטען, דען
 דער איינגאנג וואר הינטער
 איהם: (יא) נון ווארען
 אברהם אונד שרה אלט אונד
 בעטאנט, אונד ויא האטטע
 ניכט מעהר דאז געוואהנליכע
 וויא אנדרע ווייבער: (יב) דא
 לאכטע שרה אין איהרעם
 הערצען, אונד דאכטע,
 נאך

תרגום אונקלוס

רש"י

וְשָׂרָה שָׁמְעַת פֶּתַח מִשְׁכַּנָּה וְהוּא
 אַחֲרָיו: (יא) וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה
 עֲלֹו בְיוֹזְמִין פֶּסַק טְלַמְהוּי לְשָׂרָה
 אֵרֶחַ בְּנָשִׁים: (יב) וְהִצְטַק שָׂרָה
 בְּקַרְבָּהּ לְמִיטָה בְּתַר

היה אחר המלאך: (יא) חדל להיות פסק
 מונה: אורח כנשים אורח כדות: (יב)
 בקרבה מוסתכלת במעיה ואמרה אפשר
 הקרבים הללו טוענין ולך השדים הללו
 שמתקו מושכין חלב, תכחומא: עדנה כחנות
 צער, ובלשון משנה משיר את השער ומעדין
 את הכשר ד"ל לשון עידן ומן וסת כדות:
 האף

באור

לדעת רש"י לא נזכרו המלאך שיסוב אלא בשליחותו של מקום אשר לו כן כאשר מלאכו ויאמר
 לה מלאך ה' הרבה ארצה את זרעך (בראשית י"ז), והוא חץ בידו להרבות לא בשליחותו
 של מקום אשר לה כן אף כאן כן, והוצרך לזה לפי שלכלן כאשר ויאמר ה' וגו' למעד אשוב
 אֵלַי, והראש"ע מפרש כי ויאמר ה' הוא דברי המלאך ונקרא בשם אולמו, ואם אלו בשנה
 האחרת עם שלא נזכר מזה נכתוב להלן, ובסוף הוא לפי דרכנו (שהוא דרך הראש"ע)
 שכל המראה הזאת היתה ר"י המלאכים וכולה היא ניאור לפסוק הא' וירא אלו ה':
 ושרה שמעה פתח האהל והוא אחריו, שיעורו, שרה שמעה כל זה בעמדה בפתח
 האהל לפי שהפתח ה' אחרי המלאך, ולכן היתה יכולה לשמוע דבריו, וכן פי' רש"י שזהו
 שם על הפתח כי פתח לשון זכר כמו והנה פתח אחד (יחזקאל ט' ח'), ופתח הכית דלתותיו
 (ד"ה ב' ד' כ"ג), והראש"ע מפרש שם והוא על המלאך שה' אחרי האהל, ואברהם יושב
 בפתח האהל ולא ראה את שרה, אבל יותר נראה שם על המעמד ולא על הרחוק: (יא)
 ואברהם ושרה וקנים, הוא תאר, ושיעורו, היו וקנים, וכן מתורגם בל"א, ואנקלוס
 ויב"ע תרגמו כאלו הוא פעל עבר, כפי הכוונה: באים בימים, החדש ניומי בחיובותיו
 יקרא עומד בנימים ויקראו ימיו כי הם שלו כלשון את מוסר ימך אמלא (שמות כ"ג כ"ו),
 אבל כאשר יזקן ויחיה ימים רבים מרוב בני החדש גדורו יקרא כל בנימים מפני שהוא כנא
 בארץ אחרת טבע מעיר ובא א עיר מיום א יום: (הרעב"ן): ארץ כנשים, מנהג
 כנשים הילדות והוא הגדות וכן אמר כי דרך נשים לי (בראשית ל"א ל"ה), והוא הזמן הראוי
 להריון כי אחרי הפסק האורח נחמת וקנה לא תהרניה עוד: (יב) לאמר, שרש אמר יובן
 לפעמים על המושגה שהיא אמירה פנימית, כמו האמרה בלבנה (ישעי' מ"ז י' ופני' ב'
 ט"ו), אמרתי אני בלבי (קהלת ב' א'), ולפעמים אף שאין מפורש אחריו בלב יתפרש על
 המושגה

אֲחֵרֵי בְלִרְתֵי הִיתְהִלִּי עֲדָנָה
וְאֲדָנִי זָקֵן : יג וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־אֲבֵרָהָם לְמִוּהָ זֶה
צִחְקָה שָׂרָה לֵאמֹר הִנֵּה

אמנם

נאך דעם איך אַלט בין ,
וְאֲלַטֵּע אִיך ווידער וואָהלוזט
האַכען, אונד מיין הערר איזט
איך אַלט : (יג) הויראויה
שפראך דער עויגע צו
אברהם, וואָרום לאַטע
שרה? אונד דאַטע,
וְאֲלַטֵּע

תרגום אונקלוס

רשי

בתר דמיבית תהילי עוליטו ורבזני
סיב : (יג) ואמר יי לאברהם לקא
דן תיבת שרה למיטר הקרם
בקושטא

(יג) האף אמנס . הגס אמת אלד : ואני
זקנתי . שנה הכתוב מפני השלום שהרי היא
אמרה

באור

המשנה כמו הלהדגני אתה אמר (שמות ב' י"ד), פי' אתה חושב, ויאמר להכות את דוד
(שמש ב' כ"א ע"ו), פי' יוס להרגו, וביאורו שצחקה ואמרה בלבה אחרי בלתי וגו', ולא
הניחה דבר מפיה, ולכן היתה יכולה לכחש, והנה לשון צחק יתבאר על ה' עמיס ,
(שפילן, שפאטען, לאכן, שימפסן, פרייאן), וכל אחד יובן מעניינו, וכתב הרמב"ן כי
הצחוק שצדק הלב הוא ללעג כמו יושב בשמים יצחק אדני ילעג למו (תהלים ב' ד'), ולא
יאמר בשמחה, אבל הצחוק אשר לשמחה הוא צפה כמו אז יולא צחוק פינו (שם קכ"ז
ז) עכ"ל, וכוונת הרב ז"ל שכל מקום שזכור הכתוב בפירוט שהי' הצחוק בלב אז
הוא צחוק של לעג וכל מקום שיפרש צחוק צפה אז הוא וודאי של שמחה, ואולם כל
מקום שצחוק צחוק סתם יפרש לפי ענינו, וכבר בארנו למעלה סוף פרשת לך לך
שנצטרחה נאמר ויפל על פניו ויצחק (בראשית י"ו י"ז), שפיל על פניו מחוקת יד
הנבואה שצרתה עליו א"כ אין ספק שהי' צחוק של שמחה, וכאן בשרה באר הכתוב
אמר אברהם, כי אס דרך הרחקה נמורה אחרי בלתי היתה לי עדנה, כמשפט
המענין, וכן באר הגס את משמעות לבה, האף אמנס, הגס אמת הדבר שאלד :
בלתי, שרשו בלה והוא מקור מן הקל, וענינו לשון זקנה : היתה לי, עבר במקום
עמיד כמו תהי' לי, והכוונה תתחדש לי : עדנה, תענוג נערות ועדונו עד שיהיה
יותר יתהוה מענו הולד : ואדני זקן, ועוד כי גם אדני זקן, ואין למשוב ששרה לא
האמינה ביכולת הא, לא שלא ידעה שהם מלאכי א ובמחשבתו באים לבשרה, רק
תשנה שהם אנשים ודבריהם או אינם רק בדבה בדרך האורח המנרך לבעל הבית
טרם לבתו מענו בעבור שנהנה מענו ואכל מעלו, ובעבור שראו כי הי' צרכת ה' בכל
אשר יש לו, אבל כן אין לו משרה אשתו (עם שיש לו משפחתו), לכן צרכוהו צוה,
ואמר האחד טוב אשוב, חולי הי' בדעתו לעבור בדרך הזה לשנה הבאה, ולכן צחקה שרה
על זה נמשנה שהיא צרכת אלו, וגם אברהם לא הכירם ולא ידע שהם מלאכי מעלה,
כי לא התודעו אלו ואכלו לעין כל כאנשי', ואף כשאלכו משם נאמר ויקחו משם האנשים
ואברהם הלך עמם לשלחם, בעבור שצו שהם אנשים, וכן כתב רש"י לשלחם, ללוחם,
כעבור אורקים הם עכ"ל, אבל האמין להם בעבור שצדק נגלה עליו הא בערם שכל ענינו
ויאמר

ואללמע איך וואהל נאך
 געבאָרען, דאָ איך דאָך
 אַלט בין? (יד) איוט וואהל
 דעם עווענען עטוואָן צו
 וואונדערבאַר? צור בעשטיט.
 טען צייט איבער דאָן יאהר,
 קאַממע איך ווידער צו דיר,
 אונד שרה האָט אייגען וואָהן:
 (טו) שרה

אמנם ילד ואני זקנתי
 יד היפלא מידוה דבר
 למועד אשוב אליך בעת
 חיה וירא יה בן : שני
 (טו) ותכחש

רשי

תרגום אונקלוס

אמרה ולדוני זקן : (יד) היפלא כתרנמו
 היתכסי וכי זים דבר מופלא ומופחד ומכוס'
 שמני מלעשות כרכוני : למועד לאותו מועד
 המיוחד שקבעתי לך אתמול למועד הזה
 בשנה האחרת :
 (טו) כי

פקושטא איליד ואנא סבית :
 (יד) היתכסי מן קרמי פתגטא לזמן
 אתוכ לנתה בעדוהאתון קישין
 ולשקה בר : (טו) וכדיבת

באור

ואמר לי אני א שדי וגו' והנטיח לי שרה תלד לי בן לשנה האחרת, אכן שרה לא ידעה
 עדיין מהבטת הא לאברהם כאשר כתב הרמב"ן ז"ל, והנה עם שרה לא ידעה מהבטת
 הא לאברהם קודם המילה, גם לא הכירה שהם מלאכי א, עכ"ז האשים אותה השם,
 כי אולי נדעו האנשים ההם בעיניהם כאלו הם קדושי עליון ונביאים והכרת פניהם ענתה
 גם, והי' ראוי לה להחזיק דבריהם ולא להתשיבם לנמנע עד שתתק עליהם, וזהו שיעור
 מה שנראה לי בענין זה, ומנחתי בני ר"ע ספורטו שגם הוא כוון בקוצר מלין אל מה
 שכתבתי : (יג) האף אמנם אלה, הגם נאמת יהי' זה הפלא שאלד, ומלת אמנם שרשו אמן
 והמ"ס נוסף כמ"ס שלשם, והא"ף בקטן, ומנחתי בקטן, אמנם ה' (מלכים ב' י"ט י"ז)
 ואני זקנתי, רש"י פי' ע"פ חז"ל שגינה הדבר מפני השלום כי היא אמרה ולדני זקן,
 אבל לפי פשוטו אין צורך לזה כי היא אמרה שניהם אחרי בלתי וגו' ולדני זקן, ובאמת
 עיקר החזק הי' בעבור זקנתה ומאמר ולדני זקן טפל לזה, כי כבר הוליד אברהם מהגר
 והוא בן פ"ו שנה, ולכן כשהגיד ה' לאברהם לא הגיד רק עיקר דבריה והוא מאמר
 אחרי בלתי וקיצר שארית הדברים : (יד) היפלא מה דבר, לשון פלא כופל על
 הדבר הנעלם והמכוסה כמו כי יפלא משה דבר למשפט (דברים י"ז ח'), ועל
 הדבר השופרש והמוכדל שגם הוא קרוב מענין ההעלמה כמו לפלא דבר (במדבר
 ט"ו ג'), והואשאל על הגם והפלא שהוא ענין נעלם סנתו מפני אדם, וגם הוא
 שופרש ומוכדל מכל מעשי האדם, והכוונה פה היכי' שום דבר נעלם ומוכדל מאל
 השם לעשותו והמתרגם האשכנזי תרגמו מלשון גם, וכוונתו כמו שזכרנו שצין הגם
 וההפרשה וההעלמה אחד הוא, אכן נאמר לא יפלא משה דבר (ירמי' ל"ב י"ז):
 מה' הרשכ"ס מפרש כי ויאמר ה' שפסוק הקודם הוא המלאך הגדול שבהם, ואמר
 היפלא מה' ששלחנו אליך דבר :

(טו) ותכחש

טו וַתִּבְחַשׁ שָׂרָה יְרֵאָמֹר לֹא
 צִחְקָתִי כִּי יִרְאֶה וַיֹּאמֶר יְרֵאָמֹר לֹא כִּי
 צִחְקָתִי: טז וַיִּקְמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים
 וַיִּשְׁקְפוּ עַל-פְּנֵי סָדָם וְאַבְרָהָם
 הִרְגוּ עַמּוּם לְשִׁלְהֵם: יז וַיְהוּדָה
 אָמַר

(טו) שרה לייגעטע, אונד
 זאגטע איך האָבע ניכט גע-
 לאַכט, דען ויא פֿירכטטע זיך:
 ער אָבער שפראַך, ניין! רוא
 האַזט אַללערדינגו געלאַכט:
 (טז) דיא מאַנגער שטונדען
 פֿאַן דאָ אויף, קעהרטען זיך
 נאָך דיא ווייטע פֿאַן סדום:
 אונד אברהם גינג מיט
 איהנען, זיא צו בעגלייטען:
 (יז) דער עוויגע אָבער
 שפראַך

רש"י

תרגום אונקלוס

(טו) כי יראה כי צחקת האי משום ל' דהא
 שנותן טעם לדבר ותכחש שרה לפי שיראה,
 והשני משום בלשון אלא ויאמר לא כדכרך
 הוא אלא צחקת, שאמרו רבותינו כי משום כל'
 לשכות אי, דלמא, אלא, דהא: (טז) וישקיפו
 כל השקפ' שבמקרא' לרע' חן מהשקפ' ממשען
 קדשך (דברים כ"ו) גדול כח מתנות עני'
 שהוסף מדת הרגו לרחמים: לשלחם ללותם
 כסבור

(טו) וכתובת שרה לטימר לא תיכית
 ארי דחלת ואמר לא ברם תיכית:
 (טז) וקטו מתמן גובריא ואסתכיא
 על אפי סדום ואברהם איל עמהון
 לאליוותהון: (יז) ויי אמר

באור

(טו) ותבחש שרה, לא טרש נכתוב שאר לה אברהם דבר השם למה זה צחקה וגו',
 אך הוא מוכן מענינו, ולשון הרמזין והנה אברהם אמר אי' למה צחקת היפלא מה' דבר
 כלל פירש אי' כי השם גלה ליו סודה והיא מפני יראתה א אברהם כחשה בו כי חשנה
 אברהם בהכרת פניה יאמר כן או מפני שצחקה ולא כתנה שם והודאה בדבר ולא שמחה
 והוא אמר לא כי צחקת או הבינה כי בנבואה נאמר לו כן וצחקה ולא ענתה אותו דבר
 עכ"ל: ויתכן לפי פשוט הכתוב שרה עמדה פתח האהל ושועה את דבר המלאך כאשר
 על למה זה צחקה שרה וגו', ובעבור שלא ידעה כי מלאך ה' הוא והיתה יראה מאברהם,
 הבינה אותו דבר והכחישה את מאמרו, והמלאך ענה ואמר לא כי צחקת, ויהי' ויאמר
 מוסב על האומר הנזכר למעלה שהוא המלאך: כי וראה, לשון דהא, לפי שיראה:
 וראה, פעל עבר לגזרת פֿער: כי צחקה, לא צחקת, רוב כי שאמר לא מתפרשים
 לא, אהרי כי משום בארבעה לשכות אי דילמא לא דהא, וכן לא' תשתחוה
 לשהים וגו' כי הרם תהרסם (שמות כ"ג כ"ד), ולא תקטן את ירך וגו', כי פתח
 תפתח וגו' (דברים ט"ו ז' ח') * (הרש"ס): (טז) ויקמו משם האנשים, שנים מהם
 הלכו לסדום כדכתיב ויבאו שני המלאכים סדמה, וגדול ענהם היה מדבר עם אברהם,
 וזהו שכתב בו וי' אמר המכסה אי וגו', וכן ואברהם עודנו עמד לפני ה', פסוקים
 או מדברי שלישי * (הרש"ס): וישקפו, ענין השגחה והנחה, ונשתמשו בשרש זה לפעמים
 בלשון הפעיל ולפעמים בלשון נפעל כמו ונשקפה על פני הישימון (במדבר כ"א כ'),
 הנשקף על פני הישימון (שם כ"ג ל"ב), נדק משמים נשקף (תהלים כ"ה י"ב), בעד
 חשבו נשקפתי (משלי ו' ו'), לפי שהעמוד במקום גבוה ומביט הוא נשקף למביטים ליו,
 ולכן אמר השקיפה ממשען קדשך ון השמים (דברים כ"ו ט"ו), כי הקב"ה משקף ואיט
 נשקף וכן פה אמר וישקפו לפי שהמלאכים היו רואים אות' אבל לא היו נראים איהם:
 לשרחם, ללותם, כן פי' רש"י וכן ת"א, וכן מתורגם בל"א: (יז) ויה' אמר, נגז

שפראך : זאלטע איד פאר
אברהם פֿערהעלען , וואו
איד פֿאר האבע ? (יח) דא
דאך אברהם צו איינעם
גראסען אונד מעכטיגען
פֿאלקע ווערדען ווירד , זא
דאס ויך אללע פֿאלקער דער ערדע מיט

אמר המכסה אני מאברהם
אשר אני עשה : יח ואברהם הו
יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו

איהם

דאס ויך אללע פֿאלקער דער ערדע מיט

תרגום אונקלוס

רש"י

אמר הטבסה אני מאברהם דיאנא
עביר : (יח) ואברהם טיהוא יהו
לעם סג' ותקוף ויתברכו כדיליה
קראתי אותו אברהם אב העון וגו' (בראשית י')
ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אהבי : (יח) ואברהם הו יח' * מ"א זכר
בדיק לברכה האיל והזכירו ברכו * ופשוטו וכי מעט אני מעלים והרי הוא סביב לפני
להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גוי הארץ :

כסוד אורחים הס : (יח) המכסה אני *
צתוי' מה שאני עושה בסודם לא יפה לי
לעשות דבר זה שלא מדעתו אני נתתי לו
את הארץ הזאת , ואעשה מרכין הללו
שלי הן שאמר גבול הכנעני מנידון באכה
סדומה ועמורה וגומר (בראשית י') ,
ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אהבי : (יח) ואברהם הו יח' * מ"א זכר
בדיק לברכה האיל והזכירו ברכו * ופשוטו וכי מעט אני מעלים והרי הוא סביב לפני
להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גוי הארץ :

באור

מה שאמר בפסוק הקודם וישקטו על פני סדם , השקפה לרעה לשמה , אמר פה אצל
ה' אמר שלא יתכן לכסות דבר זה מאברהם אהבי , ולכן מתורגם בל"א (דער עוויג'אנר
שפראך) : המכסה אני מאברהם , שאני הנה להטוך את סדום ואני יודע שבני ישראל
דרך ה' ויטו להביא עליהם את אשר דבר לאברהם לתת להם את ארץ כנען ואלו העיירות
מוחלת בנו הם כדכתיב בגבול בני כנען צפ' נח ויהי גבול הכנעני מנידון באכה גדרה
עד עזה באכה סדומה ועמורה ואדמה ונבים עד לשע (בראשית י' ט') , ואיך אמרנו קרקע
שלו וקרקע בנו שלא מדעתו * (הרשב"ם) , וכן פי' רש"י , והוא עב"ר , ואני בענין לא
ידעתו מאין גודע להם שהערים האה הם מארץ כנען , כי אולי מגיע הגבול עדיהן ולא
הן בכלל , והנה לפי פשוטו הוקראות אנגולי הארץ צפ' מסעי נראה שאיננו כן , כי עמי
הגבול יש מהן שהן בתוך הגבול ונחשבות לא"י ויש מהן חוץ לגבול , והנה כתוב שם והיה
לכם גבול כנען מקפה יש המלה קדמה (במדבר ל"ד ג') , יהי פירושו אנגול כנען מתחיל
מקפה יש המלה שהוא במרחק א"י , ואף אם ישוב קדמה על ים המלח , ור"ל שהגבול
מתחיל מקדם לים המלח נמצא הים בתוך גבול א"י , הנה עדיין לא שמענו רק שהים הוא
לא"י , והוא רק חלק קטן מעונה במקום עמק הסדים אשר שם ערכו מלחמה ארבעה מלכים
את המלכה , וכשמענו כי שארית המדינה לא לא"י תחשב , (ואולי משה צעת כתבו התורה
לא ראה לבלול הארץ ההיא בגבול כעבור שכבר היתה ארץ מלחה ולא יכלית עוד היושב
בה) , אבל נראה יותר כי ביאור המכסה אני מאברהם הוא כפשוטו כעבור שהוא אהבי און
ראוי לכסות ולהעלים ממוט דבר , והוא ע"ד שאמר הכתוב כי לא יעשה אדני ה' דבר כי אם גלה
קודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג' ו') , ומפרש להלן מהו האהבה ומה הנטיח לו בעבורה
ואמר ואברהם היו יהי' וגו' , ואח"כ מפרש מדוע אהבו השם , ואמר כי ידעתיו למען
אשר יטוה וגו' , וכן פי' רש"י בפסוק אח"כ שזהו ביאורו לפי פשוטו , וגם ביאור זה
הוא בבראשית רבה , וכן מתורגם בל"א : (יח) ואברהם היו יהו' , לשון הרעוב' והטבח
כי השם יתברך דבר בכבוד אברהם אשר הנה הוא עתיד להיות לגוי גדול ועצום ויהי'
זכרו בורשו ובכל גוי הארץ לברכה לכן לא אכסה מומו כי יאמרו הדורות הבאים
איך כסה מומו או איך נתאכזר הנדיק על שכניו המונים עליו ולא רחם ולא התפלל
עליהם כלל והגלי און עוב ויפה כי ידעתי בו (והוא לפי מה שמפרש הוא כי ידעתי)

שהוא

כֹּל בְּלִי גִוְיֵי הָאָרֶץ: יִט כִּי יִדְעֵתוּ
לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת־בְּנָיו וְאֶת־
בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרֹךְ יְהוָה
רַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן

הביא

איהם וענגען ווערדען :
(יט) דען איד האבע איהן צום
פריינדע ערוועהלט , אונד
ווייס , דאס ער ווינגען קינדערן
אונד ווינגעם הויזע נאך איהם
געביטען ווירד , דען וועג
דעו עוינגען צו בעאכאטען ,
טוגענד אונד גערעכטיגקייט
צו איבען , דאמיט

תרגום אונקלוס

רשיי

בל עמטי ארעא : (יט) ארי גליקדמי
בריל דיפקד נת רבנהי ויבאגיש
ביתיה בתרוהי ויטרוו אורחן דתקנו
קרבני לטעבר צדקתא ודינא בריל
דייתי

(יט) כי ידעתו ל' חנה כמו מולדע לאיס'
הלא בועז מולדעטנו (רות ב') * ואלדעך בשם'
(שמות לג) ואמנם עיקר לשון כלם אינו
אלא לשון ידיעה שהמחבר את האדם מקרטו
אלו ויודעו ומיכירו ולמה ידעתיו למען אשר
יטוה לפי שהוא מזה את בניו עלי לשמור
דרכי * ואם תפרשהו כתרגומו יודע אני בו
שיטוה את בניו וגו' אין למען נוסף על הלשון:
יטוה

באור

שהוא מכיר ויודע שאני ה' אוהב צדקה ומשפט כלומר שאני עושה משפט רק בצדקה
ולכן יטוה את בניו וביתו אחריו לאחז דרכי והנה אם בדרך צדקה ומשפט יפטרו
יתפלל לפני להיחסם ועוב הדבר ואם תיבין הם לגמרי גם הוא יחסן במשפטם ולכן
ראוי שיבא בסוד ה' עכ"ל : ונברכו בו , ומננין נפעל וטעמו שיהיו מבורכים בשביל
ומלת והתברכו אינה כן רק הם מתברכים בו * (הראב"ע) , וכן ת"א פה , ויותר
מבאר בתרגום יב"ע , ויתברכו בדיליה בזכותיה כל עממי ארעא , אבל הם תרגמו גם
והתברכו כן , והסך מזה תרגם המתרגם לל"א כי תרגם ונברכו כמו והתברכו , כידוע מדרך
הדקדוק כי יש מין נפעל אשר יתבאר ע"ד ההתפעל על דעת המדקדקים הקדמונים :
(יט) כי ידעתיו , לשון חנה כמו מולדע לאיסה (רות ב' א'), הלא בשו מדעתנו (שם
ג' ב') , ואלדעך בשם (שמות לג יז) , ואמנם עיקר לשון כלם אינו אללא לשון ידיעה
שהמחבר את האדם מקרטו אללו ויודעו ומיכירו ולמה ידעתיו למען אשר יטוה לפי שהוא מזה
את בניו עלי לשמור דרכי , ואם תפרשהו כתרגומו יודע אני בו שיטוה את בניו וגו' אין למען
נוסף על הלשון * (רש"י) , והרשב"ן רוצה לפרש ידעתיו לשון גדול והוממות והביא ראיות
לדבריו , ולפי דעתי הכל ענין אחד , והכל טוב מענין ידיעה ממש כמ"ס רש"י , וכמ"ס
לעיל בפסוק והאדם ידע את חיה אשרו (בראשית ד' א') ע"ס , וכתיב עוד או יאמר
ידעתיו שיטוה וכן למען יטוה שורק ומשך (שמות כ"ג י"ב) , שיטוה עכ"ל , ואולם אין
משם רא"י כי הוא כפשוטו שיהיה על נתינת טעם וסנה כמו שפרש הוא בענין במקומו
ואעתיק לשוטו שם א"ה , והנה באמת מלת למען קשה גם לפירש"י , שפירשהו כמו
בעבור , כי הנראה אף ששתי המלות הוראתן הסנה עם כל זה יש הבדל ביניהן ,
שתיבת בעבור תורה על הסנה הפועלת ותיבת למען על הסנה התכליתית והוא כמו
כדי בלשון חז"ל , ולפי פירש"י הסונה לתת סנה פועלת המביאה אל האהבה , אהבתו
בעבור שיטוה ואין זה מהוראת למען , ולכן נראה לפי עיון פשטות הסנה שהכוונה לבלול
שתי ההוראות יחד , שכן תיבת ידעתיו סובלתן כמ"ס , כלא אמר ידעתי שיטוה והתבתיחותו
בעבור שיטוה ולזה כותן המתרגם האשכנזי ע"ס : למען הביא ה' על אברהם , כך יטוה

ראמיט דער עוויגע רעם
 אברהם ערפאלגען לאסע ,
 וואו ער איבער אירן פער-
 דויסען האט : (כ) אלוף
 שפראך דער עוויגע, דא דאן
 געשריין איבער סרום אונד
 עטרה וף נראם, אונד איהרע
 זינדע וף זעהר שווער
 איזט

הביא יהוה על אברהם את
 אשר דבר עליו : ויאמר יהוה
 זעקת סדם ועמורה כי
 רבה וחטאתם כי כננה

מאד

רש"י

תרגום אונקלוס

יזיה : לטון הוזה כמו ככה יעשה איז (איז)
 א' : למען הביא כך הוא מביא לבניו שמו
 דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו' על
 בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם ,
 למדנו כל המעמיד בן כדיוק כאלו איז מת :
 (כ) ויאמר ה' : אל אברהם שעה כאשר
 שנחקר הטעם למטה בני' לפי שהן

דיי'תיי על אברהם יתדי טלל עלותי
 (כ) ואמר יי קבילת סדום ועמורה
 ארי סגיאת וחזבתהון ארי תקופת
 לחרא
 מתורגמן

באור

לבניו שמו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו' (רש"י), אבל האמת שמתל
 ומשפט יורה כי אינו מאמר אחד עם למען אשר יטה, גם איננה העבודה הרגילה
 אשר היא על מנת לקבל פרס, ותלילה לאברהם מעשות זאת ללמוד העבודה הזאת
 לבניו, ולכן נראה לי כי מאמר למען הביא וגו' שנ על כי ידעתיו, והוא מאמר ה'
 הנזכר למעלה וה' אמר שהוא המלאך הגדול שבהם הנק' בשם שולמו (כפי דעת הרשב"ס),
 והשם הנזכר פה הוא הקב"ה (כמו שפי' הרשב"ס בפסוק היפלא מה', והעתקתיו למעלה,
 וכמו שיפרש להלן בפסוק וה' המטיר על סדם ועל עמורה נפרית ואז מלת ה' מן
 השמים, וכפי מה שזעתיק דבריו שם), והי' מן למען הא' עד הב' כמו מאמר מוסגר
 שאינו עיקרי, ודרך בעל הטעמים נכל מאמר כזה להגיד בוסו טעם מפסיק יותר מכל
 הטעמים שלפניו, כמו שכתתי בניאורי פעמים רבות וגם בהקדמותי, ולפי' יהי' שיעור
 הפסוקים בן, וה' (המלאך) אמר (שם) המכסה אני מאברהם וגו' מאברהם וגו' כי
 ידעתיו (והכתתי בעבור שיטה לבניו ולבני ביתו שימרו דרך ה' לעשות נדקה ומשפט)
 מאמר המלאך בשם שולמו, ומאמר למען הביא וגו' הוא ביאור על כי ידעתיו, לאיזה
 תכלית חננו ומה יעשה לו בעבור החנה הזאת : (כ) ויאמר ה', המלאך לאברהם
 שלמים הללו אני שלח בשביל זעקת סדום כמו שאמר למעלה ואנכי סדום רעים ומטאים
 (בראשית י"ג י"ג) : (הרשב"ס), וכן פי' רש"י והראש"ע שהמאמר הזה הוא לאברהם,
 אבל מלות כי שנפסוק שנות על הענין של מעלה לפי דעת הרשב"ס, והוסיף בו מאמר
 שלם שאמר לאברהם שאני שלח שלמים לו בעבור זעקת סדם כי רבה, ולדעת המתרגם
 האשכנזי אין טורח לתוספת הזה, ואע"ה והמאך הכתובים כך הוא, זעקת סדם בעבור שהי'
 רבה ומטאים בעבור שהי' כבדה מאד, לכן ארדה נא וגו' : זעקת סדם, זעקת העשוקים
 אשר זעקו וישעו יחודע דשעתה על אנכי סדם, כן פי' הראש"ע והרשב"ן והר"י אברבנאל,
 כי יסוד הכתיב והסמיכות צולת זעקה פעם א הפועל וכפעם א הנפעל כמו צולת תפלה
 שנאמר ומחיתים בנית תפלתו (ישעי' נ"ו), ומאמר שזעתי את תפלתך (מלכים א' ט"ג)
 וכן מתורגם בל"א : רבה, שראו רבב, והדגש למסרוק הבי' הראשונה וזא מלעיל
 לפי דעת רש"י בעבור שהוא עבר, וכ"כ ר"א בסוד בנישוקיו לפי' הראשונים שראו רבב,
 ומתקתי

מאד: כא ארדה-נא ואר-תה
הכצעקתה הבאה אלי עשו
כלה ואם-לא ירעה:

איז: (כא) זא וויל איך מיך
הערצב לאסען, אינר זעהען,
ווען זיא זא געטהאן האבען,
וויא דאן געשרויא פאר מיך
געקאממען פֿרדערבען
איבער זיא! זאן אבער
פֿערשאהען

ויפנו
ניצט, זא וויל איך

תרגום אונקלוס

רש"י

לחדא: (כא) אתגלי קען ואידון
הקבלתהון העלת לקדשי עקרו
אעקיר עטהון גטרע אם לא תיבין
ואם

מתורגמן גדולה או גדלה והולכת אבל זה
טעמו למעלה ברי"ש לפי שמתורגם גדלה כבר
כמו שפירשתי והיה השמש באה (בראש' טו)
הנה שנה (רות ב'): (כא) ארדה-נא
למד לדוינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא
בראיה הכל כמו שפירשתי בפרשת הפלגה.
ד"א ארדה נא לסוף מעשים' הכצעקתה של מדינה: הנאה אלי עשו. וכן עומדים במדרש
כלה אני עושה בהם. ואם לא יעמדו במדרן ארעה מה אעשה להפרע מהן כיסורין ולא

באור

ותמהתי הלא דינה להיות מלעיל בעבור הפתח שנשתנה לקמן בשביל האתחא, כי כן
הוא הדין בכל מקום ששתנה איזה מנועה באס"ף לתנועה אחרת תהי' בה הננויה
להרגיש השינוי היטב, גם יס-פה עוד שנה אחרת שגריך להיות מלעיל כי אחרי
הקמן גדול לא יבא דגש חזק אם לא כגיש בנינה תחתיה, אבל עם כ"ז אומר אני
שהוא עבר כי יגיד עליו רש' מלת כדה שהיא באה לצורת פֿער על הדוכ וראוי להי'
היטיב כבדה, כמו וידי משה כבדים (שמות י"ב) ו: (כא) ארדה נא
עין מ"ט בהקדמה ובפ' נח בפסוק וירד ה' לראת את העיר ואת המגדל
(בראשית י"א ה'), על איזה דרך יובן זה בהגורא יתברך, ולפי פי' הרשנ"ס אשר
בדרבו הלכנו בזה העלף הגדול שנהם דבר זאת, ואננו שיך העלם וידיעה כפי
קבלתו מהא יתברך וכ"כ מהר"י אגריבאל: הכצעקתה, במסיק הה"א, ור"ל של
המדינה או עיר סדס כי היא היתה אם לכל הערים ההם: עשו וכלה, טעם הפסיק
שבין עשו וכלה מפריד הענין והי' פירושו אראה אם כנעקתה הנאה אלי כן עשו,
אעשה אחת כלה, ומלת כלה שם דבר לבלין והשחתה, כן פירושו רש"י ורשנ"ס והרשב"ן
וכן פי' הרשנ"ע בשם י"א וכן תרגמו אגריבאל ור"ע, וכן מתורגם כל"א, אמנם יש להתעורר
על בעל הטעמי' ולומר מי הכריחו לעשות פסיק בין עשו לכלה על הטובה הזאת, והי' יכול

להשים הטעמים האלו בפסוק זה, ארדה-נא ואר-תה ||| הכצעקתה |
הנאה אלי || עשו || כלה, על כוונתו המוסרת, ולכן נראה לי שבין בעל
הטעמים גם לכוונה שני' והוא הביאור אשר בסדר זו
הראש"ע ואמר אשר שהי' פי' הי"א, ועל דעתי פירושו אראה אם עשו כלם כרעה
הזאת (אמנם לא כפי שארית דבריו אשר כבר העלו ענין באשו של הרשב"ן ז"ל ואמר
עליהם כי מילדי נכרים יפסיקו בו, ואם להם לשארית ישראל להאזין בהם או להעלותם
על שפתיהם, אך כפי מה שפי' רש"י למד לדוינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא ברואיה,
או כפי מה שפי' ר"ע בספרו אראה זה נפעל בהתגלות לנש שיתקומו על לוש התנוד
ודע כל באי העולם כי לא על חנם הי' העושה הגדול עכ"ל), וכן פי' ר"ע בספרו עשו
כלה, עשו כלם שאין ביניהם שחה כמו כלה נרש יגדש (שם י"א א'), ענינו כלכם
עכ"ל, ולפי פי' זה שם בעל הטעמים מונח תחת עשו כדי לחבר יחד מלת עשו כלה,
וא תקמה על בעל הטעמים אשר יפס' ב' עניי טעמים על ב' כוונות, כ- כן עשה בפ'
רש"י

פערשאָרגען : (כב) דוּיאַ
סאַנגער ווענטרען זיך פֿאַן
דאָ וועג , אונד גינגן גען
סדום : אברהם אָבער שטונד
נאָך פֿאַר דעם געווינען :
(כג) אברהם טראַט געהער ,
אונד שפראַך , ווירט דוּיאַ
וואָהל דען גרעלטען מיט
דעם בעווילט הינריכטען

כב ויפנו משם האנשים ויראו
סדומא ואברהם עודנו עמד
לפני יהודה : כג ויש אברהם
ויאמר האף תספה צדיק עם

רשע

רש"י

תרגום אונקלוס

ולא אכלה איתן * וכינחא בו מינו במקום
אחר ועתה הורד עדיך ולדעה ניה אעשה
לך (שמות ל"ג) ולפיכך יש הפסק נקודת
פסיק בן עשו לבלה כדי להפריד תיבה
מתעלה וקבוצתו דראו הכנעקתה בעקת
ריבה אחת שהרגו מיתה משונה על שנתכ'
יוון לעני כעפוש בחלק : (כב) ויפנו משם *
ממקום אברהם ליווס סס : ואברהם עודנו
עומד לפני ה' * והלא לא הלך לעמוד לפני
ועמודה כי רבה והיה לו לכתוב ויה' עודנו עומד
הככותו ר' ללכתוב כן : (כג) ויש אברהם *
מינו הנגה לפיו ויש חלוי יהודה והנגה לתפלה ויש
אלה נכנס אברהם לדבר קשות ולפנים ולתפלה :
האף תספה : הגם תספה , ולתרגום
של אונקלוס שתרגומו לשון רגו

ואם תיכין לא אתפרע : (כב) ואתפניא
בתקו וקריא ואילו קדום ואברהם
עדרגען טשטשטיכאלו קדם יי :
(כג) וקריב אברהם ואמר הכרנו
תשיצי וקאה עם חיבא

באור

ויפנו משם ויראו סדומא ואברהם עודנו עמד
לפני יהודה : ויש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם
רשע

נחסף

נחסף
הספה
ל"ב כ
פ' ר
רשע
עם ר
לא כ
ורש
למה
פתיח
יסו'
חלוי
רגו
אך
בין
בקר
ה'
ע
ס
עכ'
מתיו
ואשר
שוד
תסס
תע
תע
עכ'
להע
כל
לו
הת
סדו
ולא
למ
ולפ

רשע: כד אורי יש המושים צדיקים בתוהו העיר הזאת

תספה

הינריכטען? (כד) פיללייכט וינד פונעציג גערעכטע זיין דער שטארט: וירוט דורף וואהל הינריכטען, אונד ניכט

רש"י

תרגום אונקלוס

תיקא: (כד) טאים אית חקישין וקאין בניו קרתא הקרנו תשיצי רגו כד פירושו האף שיאך אתספה נדיק עם ראע: (כד) חושים נדיקים יי' נדיקים לכל כדן וכדן כי ה' מקומות יש ואל' לא ייטו הנדיקי' את המשעים לעם תמית הנדיקים: מליכה

באור

בחתף פתח כדן ה"א תמיהה, ובאה נפתח לבד להרחיב על האל"ף שהיא מהגרון: הספה, לאון כליון והוא פועל יוצא וכן אספה עלישו רעות חזי אכלה נס (דברים ל"ב כ"ג), ואכלה כפל לאון של אספה, אכל אספה מההפעיל ותספה מהקל, וכן סי' רש"י והרש"ס, וכן מתורגם בל"א, אכל אנקלוס תרגם האף תרגומו: צדיק עם השע, יש להפליא על הסתירות אשר בתפלתו זאת מתחלה התפלל שלא להעית נדיק עם ראע, ובמסוק שאר' הסיף להתפלל שיטלו הנדיקים גם את הרשעים, ועדיין לא נענה על הראשון, ובמסוק השלישי חזר על הראשון להתפלל רק על הנדיקים: והסי' כתב במסוק השלישי ו"ל מליכה לך, ואם תאמר לא ייטו הנדיקים את הרשעים לעם תמית הנדיקים עכ"ל, הנה לא יישן רק סתירת הפסוק הסי' עם הסי', אך סתירת הסי' עם הסי' במקומה עומדת, איך יתחיל להתפלל בקטנה, וטרם שיגבורו יסוף בגדולה ויבקש חסד גדול מן הראשון, הלא להלן טורח מזה, כי לא התפלל אולי יסחרון ועו' עד שנענה על הראשון, וכן אולי ימלאן עם הרשעים ועו' ואלוים הנשעים ועשרה: והנראה לפי עניות דעתי, כי הכל הו' אלה אחת להטיל הנדיקי', אך לפי מדע אחרים וכו' כן דרכי ההנהגה שבין שנין רעות למחיות אינו מבחין בין טוב לרע ומחיות הכל, ולכן כאשר בנארים ואתם לא תנאו איש מפתח ביתו עד בקר, ועבר ה' לנגף את אנשים ורחם את הדם על החשוק ועל שתי המוחות ומסח ה' על הפתח ולא יתן המחיות לבא לו נתיבם לנגף (שמות י"ב כ"ג וכ"ג), וסי' רש"י עם זאתם לא תנאו שאתם זנתם רעות למחיות למכל ואזו עסקין בין נדיק לרשע עכ"ל, ולכן כאשר שמע אנרחה כי ההשתתה תהי' עו' המלאכים הנבגלים, ה' מתורח קן מעבר כום גם על הנדיקים כי לא ינחיתו, ולכן הגיע להתפלל עליהם ואמר האף תספה נדיק עם ראע והטיב אנקלוס בתרגומו תרגומו, כי בשעת הירוג שודת הדן מתופה אינו מבחין, ואמר אחר זה אולי יש חושים נדיקים בתוך העיר האף תספה ולא תשא למקום למען חושים הנדיקים אשר נקדנה, ותהי' הסוניה שזם יש עם חושים נדיקים ישא למקום ולא ימלט עם המלאך המחיות כדי שינגלו הנדיקים, וסי' לשון חושים הנדיקים שינגלו ולא שיטלו, ולכן סי' ואמר במסוק הסי' שאם לא תעשה קותמלת עכו' מלאך המחיות להשתתה וכלי ספק גם הנדיקים יסויפו עתהם, מולין הילאך דבריה להעית נדיק עם ראע ועו', (ואף שלפי דרכו שהוא דרך הרש"ס שאל המלאך דבר כל זאת, ע"פ לא היתה התפלה שיו, כי היא לה' לבדו, רק עם המלאך דבר להשיב לו דבר זאת ה', והוא השיב כל התשובות בשם ה' אלהים), כן נראה לי בביאור התפלה הזאת: (כד) בתוך העיר, סדום כי היא העיקרית והגדולה שבהם, ויחך סדום הו' רחש לכל המונכות שבמקום ההוא, ולפי דעתי תהי' הסוניה בכל עיר שהם: ולא השא למקום, ולא תשא עונם כי סליחת העון היא נשיאתו ונעילתו מעל האדם: למקום, הראש"ע כתב כי למקום הוא סדום כי נעבדו נש אנרחה להטיל את לטע, ולפי דעתי אין לתאר את אנרחה שלא יסושו על אנדן כל הערים ולא ידעו רק על קדוה

ניכט ליבער דעם גאנצען
אָרמע פֿערגעבן, אום דער
פֿונעציג גרעכטען ווירלען,
וועלכע דאָרינען זינד?
(כה) עו איזט דיינער אונ-
ווירדיג, זאָ עסוואָן צו טהון,
דען גרעכטען מיט דעם
בעזוויכט אום צו ברינגען,
דאָס דער גרעכטע אונד דער
בעזוויכט גלייך וויא: עו איזט
דיינער אונווירדיג! זאלל
דער ריכטער דער גאנצען
ערדע ניכט גערעכטיגקייט

תספּוּה וְלֹא תִשָּׂא לְמִקּוֹם
לְמַעַן הַמְשִׁיחַ הַצְּדִיקִים אֲשֶׁר
בְּקִרְבָּהּ: כִּסְ חִלְלָה לָךְ מַעֲשֵׂת.
בְּדַבַּר הַזֶּה לְהַמִּית צְדִיק עִם-
רָשָׁע וְהָיָה כְּצְדִיק כְּרָשָׁע חִלְלָה
לָךְ הַשִּׁפְט בְּלִי הָאָרֶץ, לֹא יַעֲשֶׂה
מִשְׁפָּט: כִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם-

אמצא

אין

איבען? (כי) דער עוינע שפראך, ווען איד

תרגום אונקלוס

רש"י

תשיצי ולא תשבוק לאתרא כדיל
חמישין וקאין די כננה: (כה) קישטא
אטון דינד טלטעבד כפתעטא דין
לשיצאה וקאה עסדייבא ויתי וקאה
כחייבא קישטא אטון דינד דראין
בל ארעא לא יעביד דינא:
(ט) ואתר יי אס- אשכח

(כה) חלילה לך חולין הוא לך יאמרו כד
הוא אומותו שוטף הכל נדיקים ורשעים כד
עשית לדור המבול ולדור הפלגה: כדבר
הזה לא הוא ולא כונא ט: חלילה לך.
לעולם הבא: השופט כל הארץ נקוד בחטף
פתח ה"א של השופט לשון תמיה וכי מי שהוא
שופט לא יעשה משפט אמת: (כו) אם אמצא
פסדוס וגו' לפי פסדוס הית' מטרטלין ומשוב'
מכלס

באור

קרוב, גם מדוע לא התפלל בפירוש על לוט, המוט יתנדך יכסה ויסתיר כונתו,
אבל אומר אני שתי' הכונה על המקום אשר ימצאן שם הנדיקים אם פסדוס או
באשרת אותו המקום בלבד יולג ולא יכנס בה הנשחית כדי שינבל הנדיקים, והיתה
ג"כ כונתו אם ימצאו חמשים נדיקים מפוזרים בכל הערים יוכלו כלן כדי שינבל
הנדיקים, אבל לא כאשר ימצאו כלם באחת מהם שיכולין להנבל בתוכה, שינבלו
כלן בנסותם: (כה) חללה לך, חולין הוא לך ושרט חלל והוא הפך הקדושה כמו
ואחלל שרי קדש (ישעי' מ"ג כ"ח), וחללו המקדש הונעו (דניאל י"א ל"א), כהנייה
חלל קדש (נפטי' ג' ד'), ואנקלוס תרגם, קושטא אינון דינד, ולא ידעתי לכוונתו על
החלה, כי לא תרגם רק הכונה, ואולי כוון ג"כ לפי' רש"י חולין הוא לך, רק
לכבוד השם שנה הלשון שלא ליחס אלו פחיתות או חסרון: והי' בצדוק כהרשע
כאשר יתפברו ב' כפ"י הדמיון יורו על הפלגת הדמיון וחזק האוי בנייהם ותהי' הכונה
וק כה חה כה, וכן פה והי' הנדיק כרשע והרשע כנדיק שניהם שוים רק שקינר
בלשון וכן כי כחוד כפרעה (בראשית מ"ד י"ח), כעתי כעוד (עלכיס ח' כ"ב ד' ו')
ג' (י), בתמיכה כאורה (תהלים קל"ט י"ב), וכן מתורגם בל"א: השפט כל הארץ,
נקוד בח"פ ה"א של השופט לשון תמיה וכי מי שהוא שופט כל הארץ לא יעשה משפט
אמת, וכתב הרשב"ס השפט כל הארץ שזלחך כאן לא יעשה משפט עכ"ל, והוא לפי
דרכו שם העלף גדול שבהם דבר כל זאת: (ט) ויאמר ה', העלףך' (הרשב"ס):

אם

אִמְצֵא בְּסֵדֶם חֲמִשִּׁים צְדִיקִים
 בְּתוֹךְ הָעֵיר וְנִשְׁאֲרָהּ לְכָל־
 הַמְּקוֹם בְּעִבְרָם : כו וַיַּעַן
 אֱבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲיִנְהִינֵנִי
 הוֹאֲלֵתִי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְהִנְנִי
 עֵפָר וְאֵפֶר : כח אֲוִלִי יַחְסְרוֹן
 חֲמִשִּׁים הַצְּדִיקִים חֲמִשָּׁה

התשחית

אין סדום פִּנְסָצִין גִּרְעָטֶע
 אין דער שטאָרט פִּינְדֶען
 ווערדע, זאָ וויל איך דעם
 גאַנצען אָרטע, אום איהרנט
 וויללען פֿערגעכען : (כו) דאָ
 אַנטוואַרטטע אביהם אונד
 שפראך, אונד האַכע נון איין
 טאַהל אַנגעפֿאַנגען סיינעם
 העררען פֿאַרצושטעללען,
 דאָ איך דאָך שטויב אונד
 אָשע בין : (כח) ווען נון
 פֿילל־ייכט אָן פֿונפֿצִיג גע
 רעכטען פֿינף פֿעהלען,
 ווירט דוא וואָגל אום

תרגום אונקלוס

רשי

אָשַׁבַח בְּסֵדֶם חֲמִשִּׁין זְקָאִין בְּגוֹ
 קְרַמָּא וְאִשְׁבוּק לְכָל־אֶתְרָא בְּדִלְהוֹן :
 (כו) וְאִתִּיב אֲבְרָהָם וְאָמַר הָאֶתְרָא
 אֶסְמִינִי לְטַלְלָא קַדְמִינִי וְאָנָּא עֵפֶר וְקָטָם : (כח) אֲוִלִי יַחְסְרוֹן חֲמִשִּׁין
 זְקָאִין חֲמִשָּׁא

יכולם תלה זה הכתוב : (כח) התשחית
 בחמשה. והלא הן ע' לכל כך ואתה נדיקו
 של עולם תנערף עתה : (כט) אולי יינחזק
 עס
 חמשים יחסרון חמשים
 התחבל

באור

אם אמצא בסדום חמשים צדיקים בתוך העיר, ככל לומר בתוך העיר אחת אשר
 נסדס, וגבן פי' הראש' כי טעם בתוך העיר שהם יראים את השם נפרהס' וכן
 שוטו בחיות ירושלים (ירמ' ה' א'), אונס לפי דרכו הנ"ל לא התפלל אברהם רק
 על קללת העיר אשר נה הנדיקים, כמו שיכנול היתה ולא יסוב עוים, ולכן לא אמר
 רק בתוך העיר, ר"ל בעיר אשר הם נה ולא האחרות אזכים בתוכה, והשם השיב לו
 בכפל הלשון בסדום בתוך העיר כלומר אף אם אמנא נה לגדה כל החמשים הנדיקים,
 ונאמתי לכל העוקים בעבורם, וכלל גזם כל הערים, והיינו כל העוקים אשר נגזר עליו
 להשחית אביל בזכותם כי דרכי להגיל גם הרשעים בזכות הנדיקים, ויתושב ג"כ מה
 שאברהם אמר ולא תשא לעוקים והקב"ה אמר לכל העוקים, ולפי הסגל' אחר שאנע
 שיגיל בזכותם גם הרשעים, היתה אח' תפלתו ג"כ על הדרך הזה להגיל גם הרשעים
 בזכותם ולא על הנדיקים בלבד, רק שהתפלל בהדרגה, אולי יחסרון חמשה, אולי
 יינחזק עס ארבעים, שלשים, עשרים, ועשרה, וככל אה היתה על כל הערים, וכן
 פי' הרמב"ן ז"ל שתפלתו היתה על כל הערים ע"ש : (כו) הוואלתי, רש' והראש' ע'
 פי' מה לשון רנון ולא לשון התחלה כמו וואל עשה (שמות ב' כ"א), וכן הוואלתי עשה
 (דברים א' ה'), וכן פי' הדר' ק בארשים שרש יאל, ואנקטום תרגם וואל עשה, וכני,
 לשון רנון, הוואלתי עשה, שר', לשון התחלה, אבל מה שתרגם פה, אסמית, לשון
 רנון לא ידעתי לכוונתו, ויב' ע' תרגם פה, שרית, לשון התחלה, וכן מתורגם בל"א :
 ואנכי עפר ואפר, כי עפר הייתי ואפר אבז זה עקר על יסוד הנוף והם העבנות :
 (כח) אולי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה, שיערו אולי יסכרו קעפה ען החמשים,

והתשחית את כל הארץ ואת כל אשר בארץ

הַתְּשִׁיחַת בַּחֲמוֹשֶׁה אֶת־כָּל
הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחֲיָהּ אִם־
אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמֹשֶׁה׃
כֵּן וַיִּסַּף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר
אוֹלָי יִמְצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים
וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בְעִבּוֹר
הָאַרְבָּעִים׃ וַיֹּאמֶר אֶל־נָא
יְהִי לִי אֶדְנִי וְאֶדְבָּרָה אוֹלָי
יִמְצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר
לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא שָׁם
שְׁלֹשִׁים׃ לֹא וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא
הוֹאֲלֵתִי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי אוֹלָי
יִמְצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא

אום פִּינְפֵע וויללען דוא גאנצע
שטאָרט פֿערדערבען ? ער
שפראך, אַיך ווערדע ניכט
פֿערדערבען, ווען אַיך פִּינְפֵע
אונ' פֿירציג דאָועלכזט פֿינדען
ווערדע : (כט) וענער פֿוהר
פֿאָרט איהם פֿאַר צו שטעל־
לען, אונד שפראך, ווען זיך
נון פֿירציג דאָ ועלכזט
פֿינדען ? וואָרויף דער עוויגע
אַנטוואָרטעטע, זאָ ווערדע
אַיך עז ניכט אַוויפֿתֿרען,
אום דער פֿירציג וויללען :
(ל) וענער שפראך וויטער,
מיין הערר ! ערצירנע ניכט,
ווען אַיך אַכערמאלו פֿאַר־
שטעללע, פֿיללויכט ווערדען
נור דרייסיג דאָועלכזט גע־
פֿונדען ? ער שפראך, אַיך
פֿירדע עז ניכט אַווי,
ווען אַיך דרייסיג פֿינדע :
(לא) אכרהם שפראך ווידער,
אַיך האַבע נון אַיינמאַהל

אשחית

אַנגעפֿאַנגען מיינעם העררען פֿאַר צו שטעללען, ווען טאָן נון צוואַנציג פֿינדעט ?
ער שפראך, זאָ וויל אַיך ניכט

פֿערדערבען

תרגום אונקלוס

רש"י

הַתְּחַבֵּל בַּחֲמִישָׁא ית כל קרתא ואמר
לא אחביל אכדאשבח תמן ארבעין
וחמשה : (כט) ואוסף עוד למלא
קדמוהי ואמר טאים ישמכסון תמן ארבעין ואמר לא אעביד גטרא בדיל
ארבעין : (ל) ואמר לא בען יתקי רוגא דין ואמלל טאים ישמכסון תמן
תלתין ואמר לא אעביד גטרא אם אשבח תמן תלתין : (לא) ואמר הא
בען אסגיתי למלא קדמוהי טאים ישמכסון תמן עשרין ואמר לא

שם מ' וימלטו ד' כרכים וכן ל' יבולו ג'
זכס, וכ' יבולו ב' מהס, או יוד יבולו א'
מהס : (לא) הוולתי, רגיתי כעז הוול
עסה
קדמוהי ואמר טאים ישמכסון תמן ארבעין ואמר לא אעביד גטרא בדיל
ארבעין : (ל) ואמר לא בען יתקי רוגא דין ואמלל טאים ישמכסון תמן
תלתין ואמר לא אעביד גטרא אם אשבח תמן תלתין : (לא) ואמר הא
בען אסגיתי למלא קדמוהי טאים ישמכסון תמן עשרין ואמר לא

כאור

יכן ת"א וינ"פ, והכרז חסד בכנין הקל הוא תמיד פעל עמוד : החשוחים בחמשה את
כל העיר, שיעורו, האם בעבור קדמוהי אחרתו תשלים את כל העיר, ובי"ת בשחפה
במקום בעבור : לא אשחית אם אמצא שם, יבטיח אותו שלא יסחית אם יינחון שם
כן ולא היה אומר לו דע חזון שם כחכמה הוב שחזרת לפי שדקין לא נגמר דינס כחכר
אמר חרדה כל וחרדה והנה אכרהס לח' דע' אזה יעשה בהס זוכן הכס'ס בנקר והסקף על פני
כדס ונראותו כי נשחקו ידע שלא היו שם כן (כרעב"ן) : (ל) לא אעשה, כל

אחבל

אֲשַׁחֲרֶה בְּעִבּוֹר הַיְעֻשִׁים :
 לָב וַיֹּאמֶר אֶל-יְהוָה יָחַד לְאֲדָנִי
 וְאֲדַבְרָה אֶךְ-הַפֶּעַם אוֹיְבֵי
 יִמְצְאוּן שָׁם עֵשֶׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא
 אֲשַׁחֲרֶה בְּעִבּוֹר הַיְעֻשִׁים :
 לָב וַיִּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כָּלָה לְדַבֵּר
 אֶל-אַבְרָהָם וְאַנְרָהָם שֶׁב
 לְמַקְמוֹ : שלישי יט א וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי
 הַמַּלְאָכִים סְדוֹמָה בְּעֶרְבַּי וְרוֹט

פֶּעַרְדֶּרְכּוֹן, אום דיווער צוואַנג
 ציג וויללען : (לג) יענער, מיון
 הערר ! ערצירנע ניכט, איד
 ווילל נור נאך דיווען מאהל
 פֶּאַרשטעללען, וואן מאן טו
 צעהן דא זעלבזט פֶּינדען
 זאללטע ? ער שפראך, זא
 ווערדע איד ניכט פֶּערדערבן,
 אום דיווער צעהן וויללען :
 (לג) דער עוויגע גינג הינוועג,
 אלו ער מיט אברהם אויו
 גרעדעט האַטטע, אברהם
 אבער קעררטע אן זיינען
 אַרט צוריק :
 יט (א) דיא ביידען ענגעל
 קאמען אבענדו נאך
 סדום, רוט, זאם

תרגום אונקלוס

רשי

אֲחַבֵּל כְּדִיל עֶסְרִין : (לג) וַאֲמַר לֹא
 כְּעוֹן יִתְקַף רוּגְמָא דִּי וְאַטְלִיל כְּרַם
 זִמְנָא דְהָרָא טָאִים יִשְׁתַּחֲוִין תַּמְּן עֶסְרָא
 וַאֲמַר לֹא אֲחַבֵּיל כְּדִיל עֶסְרָא :
 (לג) וְאַסְתַּלַּק יְהֻרְא־דִּי כִּד שְׁצִי
 לְטַלְלָא עַם־אַבְרָהָם וְאַנְרָהָם תָּב
 לְאַתְרֵיהּ :
 יט (א) וְעָלוּ תְרִין טַלְאָכִיא לְסְדוּם
 כְּרַטְשָׂא וְרוֹט יִתִּיב

משה (שמות ב') : (לג) אולי ימצאון שם
 עשר על הפחול לא ביקש, אמר דוד המלך
 היה ח' נח ובניו ונשיהם ולא הביאו על דורם
 ועל ט' ע' כדוף כבד בקש ולא מצא : (לג)
 וילך ה' וגו' כיון שנשתתק הסניגור הלך לו
 הדיון ואברהם שב למקומו נסתלק הדיון
 נסתלק הסניגור והקטיוגור מקטרג ולפיכך
 ויבאו שני המלאכים סדומה להשחית והג'
 שאל לבשר את שרה כיון שעשה שלמותו
 נסתלק לו :
 יט (א) המלאכים ולהלן קרא' אנשים
 כשהיתה שכינה עמהם קרא' אנשי'
 ד"א אבל אברהם שכתו גדול והיו המלאכים
 לוט קראם מלאכים : בערב וכי כל כך אהו
 המלאכים

באור

כלה בהם, הענין אחד עם לא אשחית : (לג) אך הפעם, ענינו למעט, כמו רק,
 ושיעורו אך הפעם הזאת, וכן תרגם אונקלוס ויב' ע, כרם זמנא דהא, וכן מתורגם
 בל"א : ויאמר, הקב"ה לא אשחית וגו', ולפי דעת הרש"ם כל אלו התשובות הן דברי
 המלאך הגדול שבהם נשם השם שלחו, וכן אברהם שהתפלל לא איו התפלל רק עמו דבר
 להשיב לו דבר מזה ה' אבל התפלל היא לה' לבד, ואין ספק שכן היא כוונת הרש"ם,
 ועין מ"א נת"ם בפסוק שח"ו : (לג) ואברהם שב, מן המקום שבה שם המלאכים כי
 שם נאמר לו ועקת סדום וגו' ושם התפלל : למקומו, א אלני מורח :
 יט (א) ויקם לקראתם, מקרא קצר הוא וענינו ויקם ללכת לקראתם או ויקם
 וילך